

ULUSLARARASI
“İSLAMÎ İLİMLERİN TEŞEKKÜLÜ VE
İSLAMÎ İLİMLER ARASI İLİŞKİLER”
SEMPOZYUMU

28-30 Nisan 2014/Biřkek-KIRGIZİSTAN

BİLDİRİLER KİTABI

Editörler

Yrd. Doç. Dr. Adem ÇATAK
Yrd. Doç. Dr. Berat SARIKAYA

Oř Devlet Üniversitesinin 75. Kuruluş Yıldönümü anısına
Oř Devlet Üniversitesi Arařan Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Fakültesi ve
Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi işbirliğiyle düzenlenmiştir.

Gümüşhane Üniversitesi Yayınları

FIKİH USULÜNÜN TEŞEKKÜLÜ: İLM-İ USÛL-İ FIKİH VE TEŞRÎ' TARİHİ

YILMAZ FİDAN*

Özet

Fıkıh Usûlü ilminin tarihini ve doğuşunu Fıkıh, Kelâm, Tefsir, Hadis vb. İslâmî ilimlerden ayrı olarak düşünmek ve incelemek zordur. Çünkü bunlar birbiri ile içiçe ve etkileşim halinde olan ilimlerdir. Fıkıh Usûlü, isim olarak Fıkıh ve Usûl kelimelerinden meydana gelir. Fıkıh Usûlü dendiği zaman ayrıntılı olarak fıkıhın kendisinden doğduğu esaslar ve deliller akla gelecektir.

İlk Fıkıh Usûlü kitabı telif eden âlim, İmam Şâfiî olup zamanındaki ihtilâfları göz önüne alarak bunları belli bir disiplin haline getirmiştir. Eseri er-Risâle adını taşımaktadır. Bu eserden sonra sözü geçen bu disiplinde birçok kitap kaleme alınmış ve Usûl ilmi daha da sistemleştirilmiştir.

Fıkıh usulü tarihinde Rey Ekolü ve Hadis ekolü diye isimlendirilen iki grup âlimden bahsedilir. Bunlar arasında İmam Şâfiî'nin bileştirici, ihtilâfları asgariye indirici ve İslâmî hükümler üzerine görüş beyan üzere gelecek sonraki kimseleri keyfilikten koruyucu bir rol oynadığı söylenir. Onun ilk defa yazılı şekilde temellerini atmış bulunduğu bu ilmin daha sonraki âlimler tarafından etraflıca ele alındığı ve bu sayede Fıkıh Usûlü ilminin dünya ilim tarihinde önemli bir bilim dalı haline getirildiği kaydedilmelidir.

Bunlar yanında İslâmî ilimlerin vahiy kaynaklı olmaları, kendi ahlâkî ve ilmî temel öğretilerinden beslendikleri, fûrû fıkıh kaynakları içerisinde başka referanslara yer verilmediği gözlemlendiği dolayısıyla da Usûl-i Fıkıh İlminin orijinal bir İslâmî disiplin olduğu göz ardı edilmemelidir.

Anahtar Kelimeler: Usûl-i Fıkıh, İmâm Şâfiî, er-Risâle, Fıkıh Usulü İlminin Doğuşu ve Faydaları.

Giriş

Bu çalışma, İslâmî ilimlerden biri olan Fıkıh usulünü kısaca şu cephelerden ele alacaktır: Fıkıh ilminin tanımı, konusu ve doğuşu. Bunlar yanında fıkıh usulünün gayesi, faydası ve metodları anlatılacaktır. Öte yandan fıkıh usulünün lüzumu ve bu sahada hizmeti geçen bazı âlimlere işaret edilecektir.

Bu çalışma ile ahkâm-ı şer'iyeye yani fikhî hükümlere ilişkin görüş beyan edecek kimselerin uyması gerekli olan kuralları sistemleştiren bir disiplin manasında usul ilminin İslâm dinini keyfilikten korumayı amaçladığı anlatılmaya çalışılacaktır.

* Yrd. Doç. Dr. Gümüşhane Üniversitesi Öğretim üyesi, abduallahyilmazfidan@gmail.com

A-Fıkıh Usulünün Tarifi, Konusu ve Doğuşu

Fıkıh Usulünün Tarifi:

Fıkıh Usûlü Ne Demektir?

Fıkıh Usulü, İslâmî ilimlerden birisinin adıdır. Fıkıhın usulü anlamında bir isim tamlamasıdır. Fıkıh kelimesi ise kişinin lehinde ve aleyhinde olacak şeyleri bilmesidir şeklinde ele alınmaktadır.

Usul ise asl'ın çoğuludur. Kelime olarak asıl; dayanış, kendisine başkasının dayandığı şeydir. Bu kelimeyi ilim adamları terim olarak çeşitli manalarda kullanmışlardır. Delil, tercih olunan, kâide / genel prensip bunlardan birkaçıdır.

Fıkıh Usulünün Tarifi: "Fıkıhın tafsîlî delillerinden çıkarılmasını mümkün kılan kâideler ve icmâlî deliller veya bunların bilinmesini sağlayan ilim dalı" dır.

Kâideler, amelî hükümlerin tafsîlî delillerinden çıkarılmasını mümkün kılan prensipler yani genel hükümlerdir ve kapsamlarına giren bütün tafsîlî (cüz'î) nasslara (âyet ve hadislere) uygulanır. Böylece o nassların amelî hükmü öğrenilir. Meselâ bu kâidelerden biri şudur: "Emir, farzlık bildirir." Bu genel hüküm, ne kadar "emir niteliğindeki" tafsîlî (hususî) nass varsa hapsini kapsar; onlara uygulanır; böylece onların amelî yani fikhî hükümleri öğrenilmiş olur. Kur'an'da emir niteliğindeki nasslardan ikisi şöyledir. "Allah'a ve elçisine itaat edin" (Enfal 20), "Sadece bana kul olun" (Ankebut 56) Bunlara yukarıdaki kural uygulanarak nassların ilgili olduğu "Allah'a kul olmamızın, onun dışındaki hiçbir şeyin kulu olmamızın farzlığı" öğrenilmiş olur. Bunun gibi diğer kurullarla, kapsamlarındaki nassların hükümlerinin öğrenilmesi mümkün olmaktadır.

İcmâlî deliller ise; Kitap, sünnet, icmâ, kıyas ve diğer amelî hükümlerin kaynakları olan delillerdir. Bunların bilinmesi demek, amelî hükümlere nasıl delil olduklarını, kullanıma sıralarını, ihtilâflı delâlet hallerinde nasıl davranılacağını ve kendileriyle ilgili her türlü ayrıntının bilinmesi demektir.

Fıkıh Usulünün Konusu: Tarifinden anlaşıldığı üzere fıkıh usulünün konusu, deliller, hükümler ve mükelleftir. Bu ilimde her delil hakkında gereken bilgiler, deliller arası ortak konular, delilden hüküm çıkarma yolları ve hükme tabi fiiller gibi hususlar incelenir.

Fıkıh Usulünün Doğuşu: Bu ilmin doğuşu Hz. Peygamber (as) devrinden başlayarak birkaç dönemde tamamlanmıştır.

H. Peygamber Devri: Bu devrede dinî hükümler doğrudan doğruya Hz. Peygamberden sorularak öğreniliyor, onun bulunmadığı yerlerde ise onun gösterdiği metoda uygun olarak hükümlere varılıyordu. Böylece fıkıh usulünün temelleri Hz. Peygamber tarafından atılmış, ilk kez sahabe uygulamış, Hz. Peygamber (as) onaylamıştır. Bu dönemde fıkıhın kaynağı vahiydi ve doğrudan vahye mazhar olan Hz. Peygamber'in ta kendisiydi. "Bir hüküm kaynağı olarak ictihada ihtiyaç yoktu."¹

Sahabe Devri: Hz. Peygamber'in vefatından sonra Kur'an ve sünnetten ictihad ile hükümlerin çıkarılması gereken yeni olaylar görüldü. Ancak sahabe Arap dilinin üslûbunu, hüküm koymanın hikmet ve inceliklerini iyi bildiklerinden, ayrıca ictihadın ve hüküm çıkarmanın kurallarından uzun uzun söz etmeye ihtiyaç duymamışlardır. Hükme varmak için Hz. Peygamber'den öğrendikleri metod şuydu:

1 Muhsin Koçak, Nihat Dalgın, Osman Şahin, Fıkıh Usulü, Ensar Neşriyat, İstanbul 2013, s. 24.

Hadisenin hükmünü önce Kur'an'da aramak, bulunamazsa sünnete başvurmak, bulunamazsa dinî gaye ve maksatlar, nasslar ışığında ictihad etmek. Bu devirde usule dair bir eser yazılmamış, usûl prensipleri yazıya dökülmemiştir.

Tabiiler Devri: Sahabeden sonraki nesil olan tâbiiler de sahabe gibi davrandılar. Çünkü Hz. Peygamber devrine çok yakın yaşadılar ve fikhî bilgilerini onlardan almışlardı.

Etbâ'u't-tâbiîn Devri: Bu devirde İslâm ülkeleri büyüdü. Hükme muhtaç pek çok durum ortaya çıktı. Yabancılar İslâm toplumuna girmesi sonucu Arapça yer yer fasihliğini ve ilk duruluğunu kaybetmeye başladı. Müctehidlerin sayısı ve bunların hükme varma metodları çoğaldı. Bu sebeple ictihadın kuralları, kaynakları ve temel esaslarının yazılı olarak tesbitine ihtiyaç duyuldu.

Fıkıh usulü ilmi, tedvin edilmiş şekliyle fıkıhçıların sözlerinde, hükümleri açıklayışlarında, dağılık kaideler halinde doğmaya başladı. Fakih hükmü, hükmün delilini, delilden hükmün nasıl çıkarıldığını zikrediyordu. Bu gün elimizde fıkıh usulü ilmüne dair yazılmış en eski eser İmam Şâfi'nin er-Risâle isimli kitabıdır. Daha sonra diğer müellifler de birçok eser yazdı. Böylece Hz. Peygamber'in temelini attığı, onun devrinde ilk kez sahabece, sonra tâbiiler ve onların tâbiilerince uygulanmaya başlanan fıkıh usulü konusunda günümüze kadar gelmiş yüzlerce eser vardır.

B. Fıkıh Usulünün Gayesi, Faydası ve Metodları

I. Fıkıh Usulünün Gayesi, Mükellefin fiilleriyle ilgili ameli hükümlere nasıl varılacağını göstermektedir. Bunu gerçekleştirebilmek için fıkıh usulü, icmalî delilleri tek tek ele alarak onların bütün durumlarını, her türlü niteliklerini incelemektedir. Fikhî hükmü ortaya koyan müctehidin yanlışlığa düşmeden hükme ulaşmasını temin için, bunu sağlayan kural ve metodları tesbit etmek, bu ilmin amacını gerçekleştiren yoldur.

II. Fıkıh Usulünün Faydaları:

1. Fıkıhın hakkıyla anlaşılmasını sağlamak ve fikhî hükümlerin dayandığı delillerin neler olduğunu anlama imkânını vermek.

2. Kur'an ve hadis metinlerini okurken veya dinlerken, mananın doğruya en yakın bir biçimde anlaşılmasına yardımcı olmak.

3. Amelî, fikhî hükümlere nasıl varıldığını kavramak; ilâhî hükümlerle, bunlara dayanarak çıkarılmış ictihadî hükümleri ayırt edebilmek.

4. Müctehid ile mukallidi tanıyarak, ictihad ehliyetine sahip olanla olmayanın açıklamalarının değerlendirilmesini sağlamak.

5. Yetkisizlerin ictihadda bulunma cesaretini kırmak, ictihada ehil olanlara karşı tavrı takınmamayı temin etmek.

6. İctihada giden yolları aydınlatarak, bu yollardan ilerlemek isteyenlere kabiliyetlerini geliştirmeleri için yardımcı olmak.

7. İslâmın esnek ve elastik uygulanma niteliği ile her yer ve zamanda ihtiyaçlara cevap verebilme kabiliyetinde olduğunu göstermek.

8. Müctehidlerin hüküm çıkarmada takip ettikleri usul ve metodları kullanarak, tahric yoluyla yeni meselelerle ilgili ihtiyaç duyulan yeni hükümler elde etmek.

9. Allah Teâlâ'nın dinî hüküm koyarken gözettiği gayeleri (hikmet-i teşrî') bu ilim sayesinde öğrenmek.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, usul ilmini bilmeyen bir kimse, şer'î delillerden hüküm çıkaramayacağı gibi, şer'î delillerden çıkarılmış mevcut hükümleri de bütün derinlik ve incelikleriyle kavrayamaz. Bu konuda diğer İslâmî ilimlerden sayılan tefsir, hadis gibi sahalara vakıf olmak ve Arap dilinde ihtisas sahibi bulunmak da sonucu değiştirmez. Usul ilmini bilmeyen kimselerin kendilerine ait görüşlerinde hataya düşmeleri genellikle kaçınılmazdır.² Bu nedenle ulema tarafından kendilerine usul okumaları önerilir.

III. Fıkıh Usulünde Uygulanmış Metodlar ve Yazılmış Eserler

a. Fıkıh usulünde eser yazarken uygulanmış üç metod vardır:

1. Kelâmcı Metod: Bu metotta usul konuları işlenirken, usul kuralları delillerle desteklenerek tesbit edilmiştir. Deliller neyi gerektiriyorsa ona göre usul kuralları ortaya konulmuş, bunların hükme varmada ölçü sayılması fikriyle hareket edilmiştir. Bu nazârî metoda göre ilk devirlerde eser verenlerin çoğu kelâmcı ve çok kez de Şâfiî olduğundan buna kelâmcı metod veya Şâfiî metodu isimleri verilmiştir. Esasen bu metotta uygulanmış olan, mantık ilmindeki "tümünden gelim metodu"dur.

2. Fıkıhçı Metod: Bu metotta usul konuları işlenirken, mezhebin ilk müctehid imamlarının meseleler hakkındaki hükümleri tahlil edilmiş, hükümler arası ortak prensipler tesbit edilmiş, bunlar yardımıyla usul kuralları geliştirilmiştir. Uygulamaya dayanan bu metodu Hanefiler kullanmışlardır. Malzemeleri fikhî-amelî meseleler olduğundan metodlarına fıkıhçı metod, kendileri Hanefî olduğundan da Hanefî metodu denmiştir. Bu metod fıkıhla daha iç içedir ve mantık ilmindeki tüme varım esasına dayanmaktadır.

3. Telifçi Metod: Yukarıdaki iki metodun nitelik ve özelliklerini bünyesinde toplayarak ortaya çıkmıştır. Ölçü olarak delil desteğinde usûl kaideleri tesbit edilirken, imamlardan nakledilmiş fikhî meseleler de gözden uzak tutulmayıp, meselelerin dayandığı esaslar açıklanmıştır. Telifçi metodu, her mezhebden ilim adamı eser telif ederken kullanmıştır.

b. Yukarıdaki üç metoda göre pek çok eser yazılmış ve çoğunluğu günümüze kadar gelmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır: el-Burhan, İmâmü'l-Haremeyn Abdülmelik b. Abdullah el-Cüveynî (ö.413/1022); Fıkıhçı metoda göre, Kitabu Usûli'l-Fikh, Ahmed b. Ali el-Cessas (ö. 370/980); Telifçi metoda göre, et-Tenkîhu ve't-Tavdîh, Ubeydullah b. Mesûd Sadru's-Şeriah (ö.747/1346).

IV. Fıkıh Usulünün Lüzumu ve Bu İlme Hizmet Etmiş Âlimler

a. Her devirde müslümanların müctehide ihtiyaçları vardır. Müctehidin yetiştirilebilmesi, ictihada giden yolların aydınlatılması ve ictihad ehliyetinin nasıl kazanılabileceğinin açıklanması ile mümkündür. Bunu sağlayan ise Fıkıh usûlüdür.

İctihadın ne kadar ince ve nazik bir konu olduğu, sorumluluğunun önemini hissettirerek ehil olmayanların bu işe girişmelerinin yanlışlığı bu ilimle anlaşılır. Fıkıh eserlerindeki hükümlerin yanlışsız anlaşılabilmesi, hüküm delilleri hakkında hatasız bilgi edinilmesi, ehliyetli kişiler tarafından farklı ictihâdlar arası tercihde bulunabilmek için de bu ilme ihtiyaç vardır.

² Muhsin Koçak, Nihat Dalgın, Osman Şahin, Fıkıh Usûlü, Ensar Neşriyat, İstanbul 2013, s. 23.

İslâm'ın hadiselerle bakış açısını tesbit edebilmesi için bu ilmin çok iyi öğrenilmesi gerekir. İlahiyatçı, Müezzin, imam, hatib, vâiz, müftü ve benzeri din görevlilerinin İslâm'ın çeşitli konularındaki hükümlerinin sebeplerini, mahiyetlerini, dayandığı esasları, uğrayabileceği değişiklikleri, amaçlarının ne olduğunu, kısaca meselelerdeki İslâmî espirinin boyutlarını kavrayabilme imkânına bu ilimle ulaşabilecekleri açıktır.

Hukukun kaynağı durumundaki kanun, tüzük, yönetmelik, yönerge, ictihad kararları vb. yazılı metinlerin doğru değerlendirilmesinde bu ilmin çeşitli konularına ihtiyaç vardır. Bunun için birçok İslâm ülkesinde dinî niteliği olmasa da, hukuk fakültelerinde "fıkıh usûlü" başlıbaşına bir ders olarak bugün okutulmaktadır.

b. Günümüze kadar fıkıh usûlünde pek çok âlim hizmet etmiştir. Yukarıda temas edilenlerin dışında bazıları şunlardır. Hanefî âlimlerinden, Muhammed b. Ahmed es-Serahsî (490/1097) el-Usûl kitabıyla; Fâhru'l-İslâm el-Pezdevî (482/1089) Kitâbu'l-Usûl isimli eseriyle; Şâfiîler'den, İmam Şâfiî (204/819) er-Risâle kitabıyla; el-Gazzâlî (505/1111) el-Mustasfâ adlı telifiyle; Mâlikîlerden İbnü Hâcib (646/1248) Münthe'l-vusûl kitabıyla; eş-Şâtibî (790/1388) el-Muvafakat isimli eseriyle; Hanbelîlerden Necmüddin Tûfî (716/1316), İbn Teymiyye (728/1328); diğer mezheb âlimlerinden, İbn Hazm (457/1074), eş-Şevkânî (1255/1839) ve Tûsî (460/1068); son asır âlimlerinden Sıddîk Hasen Hân, Abdülvehhâb Hallâf, Ebû Zehra, Seyyid Bey, Büyük Haydar Efendi, Ömer Nasuhî Bilmen, Abdülkerîm Zeydan ve el-Hudârî.³

Sonuç

Fıkıh usulü, fıkıhla birlikte doğmuştur. Yalnız tedvin edilişi fıkıhtan sonradır. Fıkıhın bulunduğu yerde, zaruri olarak istinbat metodu da bulunacaktır; istinbat metodu bulununca elbette Fıkıh usulü de bulunacaktır.⁴

Çağdaş İslâm hukukçularının önde gelenlerinden Abdülkerim Zeydan'ın ifadesi ile, fıkıh usûlünün, fıkıhın doğuşundan önce mevcut olduğunu söylemek de mümkündür. Zira fıkıh usûlü, hüküm istinbatının kurallarını belirlemektedir. Dolayısıyla hükümlerin istinbatının mümkün olabilmesi için kurallarının daha önceden mevcut olması gerekir. Ancak usul-ı fıkıh ilminin meselelerinin bir araya toplanıp kitap haline getirilmesi fıkıhın tedvininden sonra olmuştur.⁵

Fikhî hükümler çıkarma (istinbat), Peygamber (s.a)'den sonra sahabîler çağında başladığına göre sahabîler arasında yer alan İbn Mes'ud, Ali b. Ebi Talib, Ömer b. el-Hattab gibi fakihler, herhalde hiçbir kayıt ve esasa bağlanmaksızın fikir beyan etmiyorlardı. Meselâ; içki içenlerin cezası hakkında Hz. Ali; "İnsan içki içince hezeyanda bulunur, hezeyanda bulununca kazif (zina iftirası) eder, dolayısıyla içki içen kimseye kazif cezası gerekir" derken neticeye veya zerâi' esasına göre hüküm verme metodunu kullanmış oluyordu. Abdullah b. Mes'ud; "kocası ölen hamile bir kadının iddeti doğuma kadardır." diyor ve "Gebe olanların iddeti doğum yapımları ile tamamlanır"⁶ âyetini sözüne delil olarak getirdikten sonra, küçük Nisâ sûresinin büyük Nisâ sûresinden sonra indiğini ilave ediyor ve böylece Talâk sûresinin Bakara sûresinden sonra geldiğini anlatmak istiyordu. Bununla o, bir

³ Ali Şafak, Ruhi Özcan, İhsan Yağız, Fıkıh Ders Kitabı, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1988, s. 104-107.

⁴ Muhammed Ebû Zehra, İslam Hukuku Metodolojisi (Fıkıh Usûlü), trc. Abdulkadir Şener, Fecr Yayınları, Ankara 2000, s. 23. Ayrıca bkz. Muhsin Koçak, Nihat Dalgın, Osman Şahin, Fıkıh Usûlü, Ensar Neşriyat, İstanbul 2013, s. 24.

⁵ Muhsin Koçak, Nihat Dalgın, Osman Şahin, Fıkıh Usûlü, Ensar Neşriyat, İstanbul 2013, s. 24.

⁶ Talâk 65/4.

Fıkıh usulü kaidesine işaret ediyordu. Bu da sonra gelen nassın, önce gelen nassi nesh veya tahsis etmesidir. İşte burada İbn Mes'ud, bir Fıkıh usulü esasına göre davranmıştır. Dolayısıyla sahabîlerin, her zaman açıklamasalar bile, ictihadlarında bu gibi metodlara dayandıklarını söylememiz icabeder.

Şâfiî, sahabîlerden ve tâbiî ve kendisinden önceki fıkıh imamlarından intikal eden serveti hazır bulmuş, çeşitli görüşlere sahip olanların mücadeleleri ile karşılaşmıştır. İmam Mâlik'ten aldığı Medine fıkını, İmam Muhammed b. el-Hasen'den öğrendiği Irak fıkını ve doğup büyüdüğü memleket olan Mekke fıkını iyi bildiği için bu münakaşalar ona, ictihaddaki doğru ve yanlış ayırt edecek ölçüleri koyma fikrini ilham etmiştir. İşte bu ölçüler Fıkıh usulünü meydana getirmiştir.⁷

Şâfiî dili iyi bildiği için Kur'an ve sünnet naslarından fikhî hükümler çıkarabilmiştir. Ayrıca geniş nâsîh ve mensuh bilgisi öğrenmiştir. Geniş Sünnet bilgisi ve bunu yetkili Sünnet âlimlerinden tahsil etmiş olması ve Sünneti Kur'an ile karşılaştırması sayesinde sünnetin Kur'an karşısındaki yerini, onun zahirinin bazen Kur'an'ın zahirine aykırı düşmesi halinde tutulacak yolu tanımıştır. Re'y ve Hadis fıkını öğrenmiş olması, kıyas kaidelerini koyması için esas teşkil etmiştir.

İmam Şâfiî'nin Fıkıh usulünü tedvin edişindeki öncülüğü fakihlerin büyük çoğunluğu tarafından kabul edilir.

Müslümanlar kendi hayatlarının ilk dönemlerinden itibaren bilgi talebinde adım adım ilerlemişlerdir. İslâm'ın doğuşu ile onlar Kur'an ve sünnet ilimleriyle meşgul olmuşlar ve bu ilim dallarındaki araştırmalarında derinleşerek fikhî hükümlere ulaşmışlar, ayrıca hasımlara karşı savunma maksatlı dinî kaziyeler elde etmişler ve bunun neticesinde de Kelâm ve Fıkıh ilmi doğmuştur. Müslümanların dinî hükümler ve inanç problemlerinde derinleşmeleri sonucunda da Fıkıh usulü ilmi ortaya çıkmış ve bunların tamamında olgunlaşarak tekâmül seviyesine ulaşmışlardır.⁸

Usul ilminin doğuşu üzerine şu noktayı da arz etmek gerekir ki; Dünyada çeşitli milletler tarihin eski zamanlarından beri hukuk kurallarını daima kullanmışlardır. Ancak İslâmiyet'te olduğu gibi hiçbir millet hukuk kurallarını bir ilmi disiplin olarak ele alarak incelemeye tabi tutmamış ve bunun usul ve metodunu telif etmemiştir. Bu şeref ilk olarak müslümanlara nasip olmuştur. Usul yanında Müslümanların ilk olarak incelemeye tabi tuttıkları hukukun farklı dalları da bulunmaktadır.

Son olarak diyebiliriz ki; Bazı çevrelerce Usul ilminin kendisi de bir ictihad ürünü olması dolayısıyla üzerinde ve mevzuu hakkında usul tartışmaları yapmak zarureti dile getirilmekte ise de Fıkıh usulü, günümüzde hâlâ İslâmî ilimlerin ve dinî hükümlerin orijininin kaymadan kıyamete kadar güvenilir ve sağlıklı bir

7 Ebû Zehra, s. 25.

8 İslâm düşüncesi vahiy ürünü olan Kur'an ve peygamberin sözleri olarak bilinen hadislerin dışında müslümanların kendilerinin de katkılarıyla, ilişkiye girilen yabancı kültür birikimlerinden de istifade edilerek sistemli bir düşünce niteliği kazanmıştır. Dahası bazı müsteşriklerce, fıkıh usulü ve özellikle kıyasın bile henüz Yunan felsefesi ile müslümanların tanışmasından önce Yahudi ve hristiyanların tesiri ile oluştuğu söz konusu edilmektedir (Bkz. Muhammed Ali Ebû Reyhan, Târihu'l-fikri'l-felsefiyye fi'l-İslâm, Dâru'n-Nehdati'l-Arabiyye, 1976, s. 19-20.) ki biz kendi kanaatimiz olarak İslâm düşüncesinin kendine özgü temelleri bulunması dolayısıyla bu fikre katılmamaktayız. Tartışmalı bu konu ve ilgili görüşler hakkında bkz. Abdülkerim Zeydan, İslâm Hukukuna Giriş, trc. Ali Şafak, Kayıhan Yayınları, İstanbul 1995, s. 125-144.

şekilde devam etmesini sağlayacak en etkili disiplin olma hüviyetini korumaya devam etmektedir.

Beni sabırla dinlediğiniz için hepinize teşekkür eder; saygı ve selamlarımı sunarım.

Kaynaklar

Ali Şafak, Ruhi Özcan, İhsah Yağız, Fıkıh Ders Kitabı, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1988.

Muhammed Ali Ebû Reyyan, Târihu'l-fikri'l-felsefiyye fi'l-İslâm, Dâru'n-Nehdati'l-Arabiyye, 1976.

Muhammed Ebû Zehra, İslam Hukuku Metodolojisi (Fıkıh Usûlü), trc. Abdulkadir Şener, Fecr Yayınları, Ankara 2000.

Muhsin Koçak, Nihat Dalgın, Osman Şahin, Fıkıh Usûlü, Ensar Neşriyat, İstanbul 2013.

Tâhâ Câbir el-Alvânî, Fıkıh Usûlü İslâm Fikhını Araştırma ve Kavram Yöntemi, trc. Mehmet Erdoğan, Koba Yayınları, İstanbul 1992.